

ALİ KARATAY • Demir Çelik Karabük

ALİ KARATAY 22 Ekim 1971'de Zonguldak'ın Çaycuma ilçesinde doğdu. İlk ve orta eğitimini bu ilçeye bağlı Filyos beldesinde, lise eğitimini Karabük Demir Çelik Lisesi'nde tamamladı. 2004 yılında Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nü, 2016 yılında ise Eskişehir Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nü (açık öğretim) bitirdi. 2006-2010 yılları arasında Maliye Bakanlığı taşra teşkilatında memur olarak çalıştı. Halen çevirmenlik yapmaktadır.

İletişim Yayınları 2570 • Memleket Kitapları 33

ISBN-13: 978-975-05-2313-7

© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2018, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Hakan Mihci

DIZİ KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ALİ KARATAY

Demir Çelik Karabük

Bir İşçi Kentinin Hikâyesi

Çeliğe kan verenlere...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	11
Giriş	13
BİRİNCİ BÖLÜM	
Çeltikten çeliğe uzanan yol	23
<i>Cumhuriyet'in Karabük ve KDÇF'de cisimleşen ekonomi-politiği</i>	23
<i>Çeltikten çeliğe, mezardan kente: KDÇF ve Karabük'ün kuruluşu</i>	29
<i>Bitmeyen tartışma: Karabük isminin etimolojisi</i>	29
<i>Fabrikadan önce: Karabük'ün "tarih öncesi"</i>	40
<i>Kuruluş</i>	43
İKİNCİ BÖLÜM	
Karabük ve KDÇF'nin kuruluş ve emekleme yılları: 1937-1950	55
<i>İşçilerin çalışma ve yaşam koşulları</i>	60
<i>Karabük'ün mahkûm işçileri</i>	84
<i>Karabük'ten bir Nâzım geçmedi, ama bir Zihni geçti</i>	87
<i>Komünist tehdide karşı işçilere "doğru bilinc" verme çabaları</i>	90
<i>Tek partili Karabük'ten çok partili Karabük'e</i>	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Demokrat Parti döneminde Karabük	107
Karabük bağlamında bir galat-ı meşhur olarak Thornburg Raporu.....	109
KDÇF'den türetilen ikinci sınıf: Karabük burjuvazisinin doğuşu.....	115
Türkiye'nin yarı-mistik (sımai) vitrini olarak Karabük.....	125
Karabük ve KDÇF işçisi sendikayla tanışıyor.....	128
1950'li yılların Karabük'ünde siyaset.....	134

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Planlı ithal ikameci kalkınma döneminde Karabük: 1960-1980	145
Darbe, birinci koalisyonlar ve izleyen AP tek parti iktidarı dönemleri: 1960-1971.....	145
1960-1971 arasında Karabük işçi sınıfının durumu ve işçi hareketi.....	147
1960-1971 arasında Karabük'te siyaset.....	165
İkinci koalisyonlar dönemi: 1971-1980.....	185
1971-1980 arasında Karabük işçi hareketi.....	190
1971-1980 arasında Karabük'te siyaset.....	206
Karabük'ün "80 öncesi".....	223
Karabük yerel basınının Karabük'ün "80 öncesi" ile imtihanı.....	233

BEŞİNCİ BÖLÜM

Neoliberal Türkiye'nin Karabük'ü: 1980-2017	237
1980-1991 arasında Karabük.....	237
Karabük'ün ve Karabük işçisinin darbeyle imtihanı: 1980-1983.....	237
Karabük işçi sınıfına darbe: KDÇF'de sıkıyönetim.....	240
Siyasi cephede Karabük'te 12 Eylül.....	246
1983-1991 ANAP iktidarı döneminde Karabük: Bal mı iğne mi?.....	251
Karabük işçi sınıfının durumu ve büyük grev.....	253
ANAP iktidarı döneminde Karabük'te siyaset.....	262
Üçüncü koalisyonlar döneminde Karabük: 1991-2002.....	278
Bir dolambaçlı özelleştirme modeli: Kardemir'in "işçilere" devri.....	280
90'ların Karabük'ünde kamu emekçileri hareketi.....	312
90'ların Karabük'ünde siyaset.....	314

“Ak Karabük”: 2002-2017.....	336
Dönemin Karabük’ünde işçi hareketi.....	337
AKP döneminde Karabük’te siyaset.....	351
Karabük’ün bugünü.....	376
ALTINCI BÖLÜM	
Karabük’ün ve çelik işçisinin sağcılığı, solculuğu, köylülüğü ve muhafazakârlığı.....	385
Karabük ve işçisinin sağcılığı ve nedenleri.....	385
Köylüsün sen, (fabrikada çalış ama) köylü kal!.....	386
Önce kurucu, sonra solcu parti olarak CHP faktörü.....	394
Sağ iktidarların ithal ikameci ve popülist politikaları.....	400
“İnorganik” bir işçi kenti ve sınıfsal evriminin başında bir işçi sınıfı.....	403
Devletin sola ettiği.....	405
Solun sola ettiği.....	406
Karabük’ün kanlı ’80 öncesi ve Karabük solunun ezilmesi.....	406
Deniz etkisi.....	407
Çelik-İş faktörü.....	408
KDÇF’de sola karşı örülen teknik eğitim bariyeri.....	411
Aynı coğrafyada ve benzer sosyolojik/kültürel yapı üzerinde üç farklı işçi kenti, iki farklı siyasi iklim.....	413
Karabük ve işçisinin solculuğu.....	420
Karabük ve işçisinin muhafazakârlığı.....	423
Sonuç.....	429
KAYNAKÇA.....	437
Albüm.....	451

TEŞEKKÜR

Bu kitaba kaynaklık eden yüksek lisans tezinin hazırlanması sürecindeki katkıları nedeniyle Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ndeki danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Deniz Alca'ya, arşivlerine erişimime olanak veren *Karabük Postası* gazetesi yöneticilerine, yalnızca Karabük tarihine dair yazılmış eserleriyle değil, bana açtığı kişisel arşivi ve Tez'in her aşamasında sunduğu eşsiz kişisel desteği nedeniyle de değerli tarihçi, yazar, eğitimci Hür Kalyoncu'ya, kitapta kullanılan fotoğrafların büyük bölümünün kişisel arşivinden alındığı Karabük'ün 90 küsur yıllık çınarı Hikmet Derman Şeyhoğlu'na, yine fotoğrafların derlenmesindeki yardımlarından dolayı gazeteci ve televizyon programcısı Zafer Acar'a ve gazeteci/tasarımcı Berkan Kurtucu'ya, maddi-manevi destekleri olmasa bu çalışmanın da var olamayacağı aileme, bu kitaba harcanan zamanın anlamlı bir bölümünün kendisinden çalındığı kızım Neval'e, her zaman hayranlık duyduğum bir yazar ve bu kitabın isim babası da olan editörüm Tanıl Bora'ya ve son olarak, KDÇF ve Karabük'ün harcına yalnızca emeklerini değil, kanlarını ve canlarını da katmalarına rağmen derli toplu bir istatistik bilgi olarak bile resmi tarihlerde yer almayan KDÇF iş cinayeti kurbanlarına, *çeliğe kan verenlere* sonsuz teşekkürler.

Giriş

Bu kitap öncelikle Karabük'ün siyasal ve sosyal/sınıfsal evrimi ile bu evrimin ardındaki temel dinamikleri ve bir işçi-sanayi kenti olarak bu kimliğiyle uyumlu siyasal-sınıfsal eğilimleri ve refleksleri neden göstermediğini ortaya koymayı amaçlayan bir çalışmanın ürünüdür. Bu yanıyla bir “Karabük hakkında her şey” kitabı değildir.

Kitabın konusunu bir fabrika-kent olarak Karabük oluşturmaktadır; her ne kadar *uzun* tarihinin son 80 yılına ciddi ölçüde KDÇF (Kardemir) damga vurmuş ve artık *neredeyse* Karabük'le birleşmiş olsa da Safranbolu kenti bu incelemenin konusu değildir; zira Safranbolu ne uzun geçmişi ne de bugünü itibarıyla bir fabrika-kent ya da işçi kenti olarak tanımlanamayacağı gibi, bu tarihi kentin dününü ve bugününü belirleyen dinamiklerle Karabük'ünkiler bazı durumlarda çakışırken, çoğu durumda tamamıyla ayrılmaktadır.

Kolay kolay hiçbir kente nasip olmayacak şekilde kuruluş tarihi tam olarak belli olan bir kenttir Karabük, çünkü Türkiye'nin ilk ağır sanayi merkezi olarak kendisini var eden fabrikayla, yani Karabük Demir Çelik Fabrikaları'yla (bundan böyle KDÇF) birlikte doğmuştur. Fabrikanın kuruluş tarihi aynı zamanda kentin de kuruluş tarihidir, bu nedenle Karabük'ün

kurtuluşu değil kuruluşu kutlanır. KDÇF bu bakımdan Karabük tarihi için bir 0 noktasını teşkil eder; öyle ki Karabük'ün "tarih öncesi" diyebileceğimiz ve bağımsız bir muhtarı bile bulunmayan Karabük köyü/mezrası orada hiç olmasaydı bile hiç kuşkusuz Karabük aşağı yukarı bugünkü haliyle yine olacak ama muhtemelen adı farklı olacaktı. Bu bakımdan Karabük'ü Cumhuriyet öncesiyle ilişkilendiren tek varlık olan Karabük köyü ya da mezrasının Karabük kentine kattığı en önemli şeyin ismi olduğu rahatlıkla söylenebilir.

13 hanelik Karabük köyü Karabük kentine belki isminden başka çok da bir şey vermemiştir ama Karabük kenti Türkiye'ye çok şey vermiştir: Seneler boyunca Türkiye'de demir çelik sanayinin ana bileşenini değil bizzat kendisini oluşturan bu fabrika, yalnızca bu niteliğiyle değil, binlerce çalışandan oluşan montaj ekibi eliyle inşa ettiği tesislerle de memleket ekonomisine damgasını vurmuştur. Afşin Elbistan Termik Elektrik Santralleri, PETKİM, Seydişehir Alüminyum Tesisi, Karakaya Barajı, Fırat Köprüsü; Pendik, Taşkızak ve Alaybey Tersaneleri, Erdemir ve İsdemir entegre demir çelik fabrikaları, TRT ve PTT'nin Radyo-TV anten kuleleri, çay fabrikalarının 64 ünitesi, 9 şeker fabrikası, 7 çimento fabrikası, ETİBANK işletmelerinin bir kısmı ve bazı askeri tesisler bunlar arasındadır.¹ KDÇF'nin bu işletmelere katkısı yalnızca onların inşasından ibaret değildir; örneğin Ereğli ve İskenderun demir çelik fabrikalarını ilk işleten kadrolar da ya doğrudan Karabük'te yetişip bu fabrikalarda çalışmaya başlayan ya da KDÇF kadroları tarafından eğitilen elemanlardır.² İnşasına katkıda bulunduğu yerler arasında Boğaziçi Köprüsü ve Çekmece atom reaktörü de vardır. Denilebilir ki KDÇF emekçilerinin alın teri ve kanı Türkiye sanayi-

1 Mahmut Kiper, "Fabrikalar Kuran Fabrika' Kardemir ile Türkiye Demir Çelik Sektörünün Öyküsü", *Metalurji* dergisi, 2013, sayı 165, s. 22.

2 "İskenderun'un elemanlarının tamamı buradan gitti. Mesela bir ünite de bir eleman varsa biri burada kaldı, ikisi İskenderun'a gitti. Orayı çalıştırdılar... Oradaki elemanlar yetişince Karabük'e döndüler. (Kemal Özdemir'le yapılan görüşme (emekli KDÇF işçisi, Karabük köyü muhtarı), görüşmeyi yapan: Zaffer Acar, Özcan Büyükgöçen, Zehra Mihrimah Küçük, akt. 3 Nisan 1937'den Bugüne Karabük, s. 41.

sinin hemen her hücre sine sinmiştir ve KDÇF ve Karabük dış ta bırakılarak Türkiye sanayi tarihi yazılamaz.

Bildiğimiz anlamda işçi (sanayi) kentleri kapitalizmin ürünüdür. Kentlerde özellikle lonca kısıtlamaları biçimini alan feodal ekonomik baskıdan kurtulmak ve o dönemde bilhassa enerji kaynağı olarak bağımlı oldukları doğal kaynaklara yakın olmak için kent dışı alanlara yönelen manifaktürlerin ve bu manifaktürlerin temeli olan elbirliğinin gittikçe işbölümüne doğru evrilmesiyle ortaya çıkan fabrikaların çevresinde oluşan yerleşkeler ya da bu işletmelerin emek kaynağı durumundaki yakın köyler bu yeni işçi/sanayi kentlerinin ilk nüvelerini oluşturmuştur. Batı'da bu şekilde özel sermaye sahipliğindeki sanayi işletmeleri etrafında şekillenen işçi-sanayi kentleri, Türkiye'nin özgül sanayileşme modeli ve tarihsel/ekonomik kısıtları nedeniyle devlet eliyle kurulmuş dev sınaî işletmeler çevresinde ve onlara her anlamda bağımlı olarak doğmuşlardır. Karabük de bunlardan birisi, ağır sanayi kenti olarak ilkidir. Bu durum ülkemizdeki işçi-sanayi kentlerinin, kendiliğinden doğup gelişigüzel büyüyen Avrupa sanayi kentlerinden farklı olarak, her anlamda birer devlet projesi olarak doğmalarına neden olmuştur. Bu yanıyla Karabük'ün kuruluşu itibarıyla bir "devlet kenti" olarak doğduğu söylenebilir. Bu "devlet kenti" niteliği, 3 Nisan 1937'de dönemin başbakanı İsmet İnönü tarafından KDÇF'nin temelini atılmasına atfen Karabük'ün kuruluşunun kutlandığı törenlerde çok belirginleşirdi. Bu kutlamalarda kent nüfusunu oluşturan çeşitli kesimler, kendilerini simgelemesi için özel olarak düzenlenmiş araçlarla (örneğin terziler kasasına bir dikiş makinesi ve kumaşlar konulmuş, hayvancılar kasasına yeşillik ve birkaç koyun konulmuş, lokantacılar kasasına birkaç yemek masası ve birkaç da müşteri konulmuş kamyonlarla) ya da (öğrenciler ve KDÇF'nin değişik kısımlarındaki işçiler örneğindeki gibi) yaya olarak tam tekmil *asker-sivil devlet erkânının* önünden *resmigeçit* yapar, bütün bir kent adeta gururla "babasına" ne kadar büyüdüğünü ve geliştiğini gösterirdi. Bu törenler Batı'daki çok renkli festival geçit törenlerini çok andırırdı, fakat bir önemli farkla: Orada sivil, doğaçlama

ve çok neşeli olan şey, burada resmi, planlı, çok ciddi ve tamamıyla devlet merkezliydi.

Tarihlerinin her veçhesine burjuvaziye ve devlete karşı yürütülen şiddetli sınıf mücadelelerinin damgasını vurduğu Batı'daki sanayi kentleri ve onların işçileriyle, işte bu "devlet kenti" kimliğiyle varlığını devlete borçlu olan, sürekli bir devlet gözetimi ve vesayeti altında tutulan Karabük ve onun en azından belirli tarihsel kesitlerde işçi aristokrasisi sıfatını hak edecek şekilde Türkiye işçi sınıfı genelinin sahip olmadığı birçok ayrıcalıklı donatılan işçilerinin farklı gerçeklik düzlemlerine teka-bül ettikleri açıktır.

Fakat Karabük yalnızca Batı'daki muadillerinden değil, Kırıkkale'yi saymazsak (ki tümü askeri amaçlı fabrikalarda çalışan, bu yanı sıra sürekli bir "askeri vesayet" altında tutulan, hatta ilk kuruluş yıllarında tamamı erlerden oluşan Kırıkkale işçi sınıfı ve işçi kenti olarak Kırıkkale'nin durumu, içerdiği ciddi özgülükler bakımından değerlendirme dışı sayılmalıdır) Türkiye'deki muadillerinden de daha farklı, siyaseten daha sağda, sınıf bilincinden ve sınıf mücadelesinden daha uzak görünmektedir. Kuşkusuz bu durumun Karabük'e has sebepleri vardır.

Bu çalışma, öncelikle bir işçi kenti olarak Karabük'ün siyasi duruşunun ve sınıf mücadelesinin yakın tarihi süreç içindeki evrimini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Meselenin siyasi kısmıyla ilgili olarak, öncelikle Karabük'le kastedilenin Karabük kenti olduğu, dolayısıyla ele alınan seçim, referandum vb. sonuçlarında veriler el verdiği ölçüde kent sonuçlarına odaklanılacağı belirtilmelidir. Bu amaçla serbest seçim tarihi boyunca düzenlenmiş tüm genel seçim ve halk oylamaları ayrı ayrı incelenecektir. Bu noktada işçi kenti Karabük'ün siyasi eğilimlerinin tarihsel süreç içindeki gelişimi ele alınırken seçim verilerinin alt alta sıralanmasıyla yetinilmeyecek, bu verilerden yansıyan siyasi davranış kalıpları ortaya konulmaya, bir başka ifadeyle Karabük'ün siyasi/ideolojik kodları çözülmeye çalışılacaktır. Halkın gerçek politik tercihlerinin ötesinde çok fazla faktörün (adayın kimliği, kaynak transferini güvencelemek

için iktidar partisine yönelme eğilimi, hemşericilik vs.) devreye girdiği yerel seçimler ise ancak olağan durumdan bir sapma gösterdiği ve siyasi sonuçlar çıkartmaya elverişli oldukları ölçüde incelenecektir.

Karabük, kronolojik bakımdan Türkiye'nin Zonguldak'tan sonra ikinci işçi kenti, buna karşın ilk ağır sanayi kentidir. Fakat belirttiğimiz gibi, örneğin bir dereceye kadar Zonguldak'tan ya da birçok bakımdan kendisine çok benzeyen Ereğli'den farklı olarak, Karabük için bu işçi kimliği bir nitelikten ziyade niceliğe tekabül etmektedir: Karabük; nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan Karabük işçi sınıfının sınıf kimliğiyle, sınıf siyasetiyle, sınıf kültürüyle ve sınıf mücadelesiyle, ezcümle *niteliğiyle* değil *niceliğiyle* damgasını vurduğu bir kent olmuştur. Bir başka ifadeyle Karabük, dün de bugün de büyük ölçüde (kuşkusuz dünden bugüne giderek azalarak) nüfusunun önemli bir bölümünü işçilerin oluşturduğu bir kent olması anlamında işçi kenti olmuştur. Bu noktada Zonguldak ve Karabük 1 Mayıs'larının kabaca bir karşılaştırması bile yeterince açıklayıcı olabilir: İlkinde ciddi bir işçi katılımının, coşkusunun ve yer yer de öfkesinin damgasını vurduğu en küçüğü 5-6 bin kişilik mitinglerle kutlanan 1 Mayıs'lar, Karabük işçi sınıfı için kahir ekseriyetle ya sıradan bir iş günü ya da bir tatil-piknik günüdür. Yine, İşçi Baharı olarak Türkiye tarihine kazınan yıllarda (1989-1991) Zonguldak dâhil bütün Türkiye işçi sınıfının "İşçiyiz Haklıyız Kazanacağız" şeklinde attığı sloganın, Karabük işçi sınıfı tarafından ve kendisini işçi sınıfının geri kalanından ayırmak üzere "İşçiyiz Güçlüyüz Edepliyiz"³ şeklinde atılması, bu bağlamda bir diğer manidar örnektir. Kuşkusuz bu "sınıfsal duruş" farkı kendisini yalnızca sendikal zeminde değil siyasal zeminde de ortaya koymuştur. Bu noktada KDÇF işçilerinin ve bir işçi kenti olarak Karabük'ün siyasal eğilimlerinin tarihsel süreç içindeki gelişimini, daha genel bir ifadeyle Karabük'ün siyasal anatomisini çıkartmak, bu noktada Karabük işçi sınıfının sınıf kimliğine oturan siyasal davranışlar geliştirip geliştirmediklerini sorgulamak demek, aynı zamanda Karabük iş-

3 Cumhuriyet, 10 Ağustos 1991, s. 3.

çi sınıfının ve işçi kenti Karabük'ün tarihsel süreç içinde siyasal planda solla ilişkilene biçimini ve derecesini de anlamaya çalışmak ve sorgulamak demektir. Modern kapitalist ülkelerde işçi sınıfının niceliksel artışıyla sol siyasi oluşumların güçlenmesi arasında bir korelasyon bulunduğu bilinmektedir: Sol genel olarak işçi sınıfının güçlü olduğu yerlerde daha güçlü, işçi sınıfının zayıf olduğu yerlerde ise daha güçsüz olagelmıştır. Bu durum örneğin Avrupa'daki sanayi kentlerinde böyle olduğu gibi, göreceğimiz ki Karabük'le aynı coğrafi bölgede ve benzer sosyolojik ve demografik taban üzerinde kurulmuş diğer işçi ve ağır sanayi kentleri olan Zonguldak ve Ereğli'de de böyledir. Bunda şaşılacak bir şey de yoktur, zira siyasal cephede sol ile sağ arasındaki bölünme, başka şeylerin yanı sıra ve ama asıl olarak ekonomik/sınıfsal cephede emek ile sermaye, işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki bölünmeye de tekabül eder ya da etmesi beklenir. Fakat Karabük, öyle ya da böyle kendisi üzerinde fikir sahibi olan hemen herkesin kabul edeceği gibi, Zonguldak ve Ereğli'den farklı olarak bilindik işçi sınıfı reflekslerini göstermeyen, aslında daha doğru ifadeyle *alışıldık ölçülerde* göstermeyen bir işçi kentidir. Karabük'ü hemen yanı başındaki diğer işçi ve sanayi kentlerinden ayıran bu siyasal, ideolojik ve sendikal davranış kalıpları, bu kentlerde yaşayan insanların genleriyle ya da yazgıyla açıklanamayacağına göre, mesele *tarihsel maddeci* bir yaklaşımla bakmak, bu farklılıkları toplumsal/maddi ilişki ve süreçlerle, bu ilişki ve süreçlerdeki kopuş ve sürekliliklerle açıklamak zorundayız demektir. Dolayısıyla bu çalışma, ana konusunu oluşturan Karabük'ün siyasal ve sınıfsal gelişim süreci bu toplumsal/maddi ilişki, süreç, kopuş ve süreklilikler karanlıkta kaldığı sürece anlaşılamayacağından, Karabük'ün siyasal ve sendikal olarak işçi sınıfı reflekslerini (yeterince) göstermemesinin tarihsel, sosyolojik, demografik, ekonomik, siyasal ve sosyal nedenlerini ortaya koymaya çalışacaktır.

Karabük kendisini var eden fabrikayla birlikte doğmuştur dedik. Buradan çıkan sonuç, bir fabrika-kent olarak Karabük'ün tarihi ile kendisini var eden fabrikanın ve işçilerinin ta-

rihinin iç içe geçtiğidir. Bir başka ifadeyle Karabük tarihi aynı zamanda bir dereceye kadar KDÇF tarihidir. Bu ikisi arasında öylesine güçlü bir simbiyotik ilişki bulunmaktadır ki, bir fabrikanın popülasyonunu ne ölçüde çalışanlar oluşturuyorsa, Karabük kent nüfusunu da başlangıç yıllarında hemen hemen aynı oranda KDÇF çalışanları ve aileleri oluşturmaktadır. Kentin büyümesiyle birlikte yaşanması kaçınılmaz olan sınıfsal/ekonomik farklılaşma ve çeşitlenme ile birlikte bu ilişki gittikçe zayıflamış, fakat asla tümüyle ortadan kalkmamıştır. Açıktır ki Karabük ve KDÇF tarihlerini birbirinden ayırarak Karabük tarihine dokunmak adeta olanaksızdır. Bu nedenle Karabük'ün tarihine bakmaya ve tarihsel süreç içinde siyasi eğilimlerinin gelişimini ve bu gelişimin ardındaki dinamikleri tespit etmeye çalışırken, KDÇF/Kardemir ve Karabük işçi sınıfının tarihine de odaklanmaya çalışılacaktır.

KDÇF yalnızca Karabük işçi sınıfının değil Karabük burjuvazisinin de kaynağı, deyim yerindeyse *gayrimeşru* babasıdır. Karabük tarihi bir bakıma yavaş yavaş çeşitlenme, farklılaşma ve aynı anlama gelmek üzere bir işçi kenti olmaktan, işçilerin toplam işgücünün ve kent popülasyonunun anlamlı bir kısmını oluşturduğu ama artık işçi kenti niteliğini sorgulatacak kadar çeşitlenmiş bir kent haline gelme tarihidir. Kitap, 1940'lı yılların sonundan itibaren ve esasen KDÇF ve KDÇF emekçilerinin sırtından bir Karabük burjuvazisinin yaratılmasından başlayarak, bu farklılaşma/çeşitlenme süreçlerine ve –en nihayetinde koca fabrikanın kendi yarattığı ve besleyip büyüttüğü burjuvazinin eline geçmesine varan– sonuçlarına da yer verecektir.

Karabük'ün esasen KDÇF ile birlikte var olması, ona “Cumhuriyet'in çocuğu” ya da “Cumhuriyet kenti” diyenlerin yanılmadığını gösterir. Dolayısıyla Karabük'ün öyküsü aslında biraz da Cumhuriyet'in öyküsüdür: Onunla var olmuş, onunla birlikte gelişmiş ve onunla birlikte dönüşümlere uğramıştır; başarıları Cumhuriyet'in de başarıları, başarısızlıkları ve yetersizlikleri Cumhuriyet'in de başarısızlıkları ve yetersizlikleridir. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş koşulları, tercihle-

ri, kararları, yaşadığı dönüm noktaları ve dönüşümleri anlaşıl-
madan, Karabük'ün ne bugününü ne de onun sosyo-ekonomik
ve siyasal tarihini anlamak olanaklı değildir. Örneğin CHP'nin
köylü siyasetini, seküler bir toplum yaratma amaçlı izlediği po-
litikaları, İkinci Dünya Savaşı sürecinde izlediği zorunlu ya da
tercihli ekonomik siyaseti anlamadan Karabük'ün köylü-işçi-
lerinin CHP'ye olan mesafesini; yine örneğin 1960-1980 yılları
arasında yaklaşık 20 yıl boyunca planlı/programlı bir şekilde
uygulanan İthal İkameci Sanayileşme Modeli'ni anlamadan
Karabük işçisinin ve halkının Demirel sevgisini ya da KDCF iş-
çisinin siyasal ve sendikal davranışlarında büyük rol oynayan
“işçi aristokrasisi” kimliğini anlayamayız. Bundan dolayıdır ki
Karabük'ün yanı sıra Türkiye'nin bilhassa sosyo-ekonomik ev-
rimine de kısaca değinilecek ve Karabük'ün siyasal, sosyal ve
sınıfsal evrimi Türkiye'nin bilhassa ekonomik evrimiyle ilişki-
lendirilecektir.

Karabük'ü özgün yapan özelliklerinden birisi de, onun top-
lama bir nüfustan oluşan bir fabrika-kent niteliğinde olması-
dır. Kuruluş yıllarından başlayarak Karabük'le özel olarak ilgi-
lenen sosyoloji profesörü Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun ifa-
desiyle “yurdun dört bir yanından gelmiş [insanlar] kuvvet-
li ve atılğan bir 'iktisadi adam' psikolojisine sahip, çeşitli men-
faat çevreleri içinde kaynaşan yeni bir Karabüklü tipi” oluştur-
muşlardır.⁴ Öyle ki, Fındıkoğlu'nun önderliğindeki bir kısım
bilim insanı onu sosyolojik bir laboratuvar olarak görmüş ve
üzerinde araştırma yapmak üzere İstanbul Üniversitesi bünye-
sinde bir Karabük Araştırma Merkezi bile kurmuştur. Fakat as-
lında Cumhuriyet'in Karabük'te yaratmaya çalıştığı Karabüklü
tipi, Fındıkoğlu'nun ifade ettiğinden (ki aşağı yukarı bir “ho-
mo economicus” a tekabül ettiği söylenebilir) çok daha öte nite-
liklere sahiptir: Cumhuriyet Karabüklülerin şahsında, modern
Cumhuriyet'in yeni insanının bir prototipini yaratmaya çalış-
mıştır. Demek ki Karabük yalnızca ülkenin ilk ağır sanayi ken-
ti olması bakımından değil, Cumhuriyet rejiminin tüm Türki-

4 Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, “Karabük ve Çalışma Sosyolojisi ile Alakalı Problemleri”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, sayı 2, 1960, s. 23.

ye’de inşa etmeye çalıştığı modern ve seküler hayatın ilk bütüncül prototipi olması bakımından da bir laboratuvardır. Planlı yapısı, modern konutları ve onlarca sosyal tesisi ve donatısıyla “dinden arındırılmış” (*secularized*)⁵ Yenişehir semti bu çabanın ürünüdür. Bu çalışmada irdelenecek Karabük siyasi tarihi, bize tıpkı Cumhuriyet projesinin bizzat kendisi gibi onun Karabük projesinin de hiç de beklendiği gibi ilerlemediğini gösterecektir.

Karabük tarihine odaklanırken üzerinden atlanamayacak bir gerçeklik de, yazıldığı kadarıyla bu tarihin yer yer ciddi ölçüde kurgusal bir nitelik taşıdığıdır. Üzerinde en ufak bir araştırma yapılmadan “genel doğru” mertebesinde kabul görmüş olan bu kurgular (Nâzım Hikmet’in KDÇF inşaatında ya da fabrikada mahkûm işçi olarak çalıştığı, Karabük isminin öyle çalı çırpıdan falan değil bir Türkmen aşiretinden geldiği, DP’nin iktidar döneminin başında Amerikalı uzmanlarca hazırlanan Thornburg Raporu doğrultusunda henüz 9 yaşındaki fabrikayı kapatmaya niyetlendiği vs.), Karabük üzerine yapılmış birçok değerli çalışmayı da ciddi ölçüde sakatlar dereceye ulaştırmıştır. Karabük’ün galat-ı meşhurları da bu kitapta etraflıca incelenecek, bu konulardaki hakikat olgulara dayalı olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu kapsamda değerlendirilmesi gereken bir diğer ve en büyük galat-ı meşhur da, Karabük üzerine yazılmış hemen bütün kaynaklarda Karabük’ün ve KDÇF’nin özellikle bir tür asırsaadet dönemi mertebesine yükseltilmiş kuruluş ve gelişme yılları itibarıyla (Yenişehir’de toplanmış bütün sosyal donatıları ve modern konutlarıyla) adeta bir (işçi) cennet(i) şeklinde tasvir edilmesidir. 1930-1940 model KDÇF gibi bir ağır sanayi devi için vaka-i adiyeye haline gelmiş iş kazalarında ölen işçilerin bütün mahalleleri gezen bandolu mızıkacı bir tören alayıyla gömüldüğü (ki bu “ölüye saygı” da, bu ölümlerin en azından düzgün bir kaydının tutulması seviyesine bile varamamıştır; bu ça-

5 Devrim Ümit, “Modernization Project in Karabuk, a Newly Urbanized Village, in Early Republican Turkey”, *European Journal of Research on Education*, 2014, s. 97.

lışmanın bütün çabalarımıza rağmen sayısını bile tespit edemediğimiz, yani doğru dürüst kayıtları bile tutulmayan, ama binlerce olduğundan hiçbir kuşku duymadığımız iř “kazası” kurbanı elik işçilerine, yani *elięe kan verenlere* ithaf edilmesinin nedeni de budur) ama geride bıraktıklarına bir emekli maaşının bile bağlanmadığı bir fabrika, kent ve dönem için fazlasıyla abartılı görünen bu yaklaşımların eleştirel bir değerlendirmesi, Karabük tarihyazımının acil bir ihtiyacı gibi görünmektedir. Bu yapılmaya çalışılacaktır.